

Milan
Pelc

Temelji kršćanske ikonografije

DINO MILINOVIĆ, NOVA POST VETERA COEPIT

– ikonografija prve kršćanske umjetnosti, Zagreb: FF press

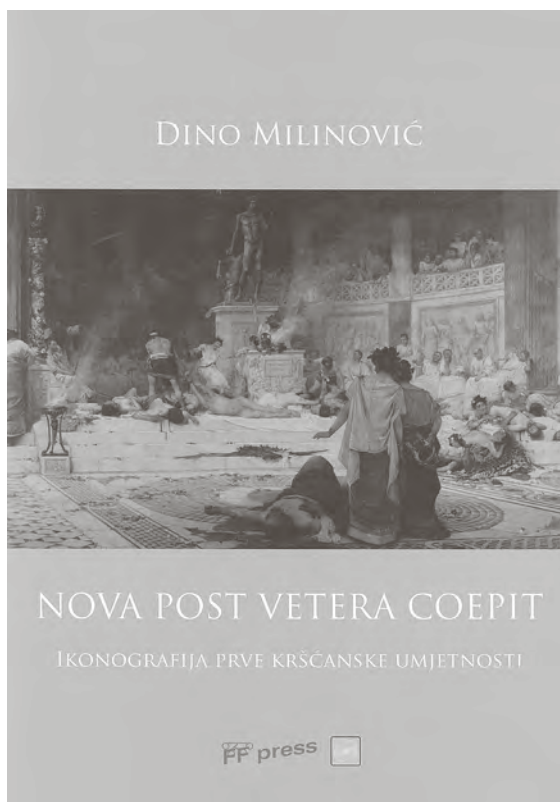
i Hrvatska sveučilišna naklada, 2016., 473 str.

ISBN 9789531754675

Knjiga Dine Milinovića pod naslovom “NOVA POST VETERA COEPIT. Ikonografija prve kršćanske umjetnosti” postala je odlukom Senata Sveučilišta u Zagrebu sveučilišni udžbenik. Međutim, ona znatno premašuje zahtjeve koje obično ispunjavaju udžbenici. Ona je zapravo ozbiljna i temeljita studija o počecima kršćanske umjetnosti koja se rađa i uspostavlja svoje oblikovne vrijednosti i komunikacijske sadržaje u okrilju kulture kasnoga Rimskog carstva ili, još općenitije, kasne antike.

Glavna je misao vodilja Milinovićeve studije sadržana u prožetosti staroga i novoga, poganskoga i kršćanskoga, odnosno u postupnom izdavanju kršćanskih sadržaja iz prvotno poganskih ljuštura. Na taj način kršćanstvo je započelo preobrazbu čitavoga rimskog svijeta koji je obuhvaćao sav Mediteran i dobar dio zapadne, srednje i istočne Europe. U tome geografskom sklopu nezaobilazno mjesto zauzimaju hrvatski krajevi s ranokršćanskom baštinom koja u punoj ošttrini održava ključne promjene u ikonografiji toga kulturnog razdoblja koje obuhvaća puna tri stoljeća.

Hvatajući se u koštac s problemom ranokršćanske ikonografije Milinović ne razlaže tek pojedinačna vlastita otkrića, već daje opsežnu, analitički potkrijepljenu sliku u koju su utkana glavna načela

i kulturno-ekonomske premise iz kojih se razvijala ikonografija ranokršćanske umjetnosti.

S izvanrednim poznavanjem uistinu goleme literature Milinović uspijeva sintetizirati najvažnije komponente materijalnog i duhovnog stanja vremena

† Srebrni pehar iz Boscorealea (Tiberijev pehar), rano 1. st., Pariz, Louvre

u kojem kršćanstvo, nakon teških progona i postojanja u ilegali, preuzima duhovno vodstvo i postaje okvir za novo razumijevanje svijeta i organizacijska potpora reorganiziranoj političkoj moći velikoga carstva. Novo je vrijeme s novim svjetonazorom tražilo novu semantiku kojoj je umjetnost odgovorila u svim tada raspoloživim medijima.

U svojoj studiji Dino Milinović povezuje relevantna politička zbivanja, pa i gospodarsku situaciju u carstvu, s pobudama u afirmaciji novoga likovnog stvaralaštva i nove ikonografije. U svojoj knjizi on u prvom dijelu polazi od krize u carstvu tijekom 2. stoljeća, analizirajući ekonomiju i društvo, ukazujući na

decentralizaciju države i ulogu cara.

Obrazlaže krizne pojave u rimskom poganstvu i ukazuje na trijumf kršćanstva u svim sferama društva – od intelektualne do socijalne i gospodarske.

U drugom dijelu Milinović analizira korijene i početke kršćanske umjetnosti, njezinu povezanost s judaističkim temama, njezinu posvećenost eshatologiji, a zatim i sve veću okrenutost simbolici i tipologiji tipičnoj za likovnu komunikaciju odnosa Staroga i Novoga zavjeta. Didaktika novozavjetnog repertoara s Kristovim djelovanjem, dogmatski utvrđeni prizori, stvaranje ikonografskog repertoara s preciznim sadržajnim obrisima – sve su to momenti u kojima se očituje moć

novoga i kojima se na komparativan način posvećuje analitička energija pisca. U trećem dijelu knjige obrađeno je četvrto stoljeće, doba uspona i konačnog trijumfa kršćanske misli. Uspostavlja se nova retorika moći, crkveni autoriteti poput Euzebija definiraju teologiju carske vlasti, carevi poput Konstantina prihvaćaju ponuđenu moć vitalne vjere okrenute mističnim vrijednostima i služenju boljem svijetu i onozemaljskom životu. Monumentalnost u likovnom izričaju postaje jednim od glavnih obilježja vjere

prihvaćene i zajamčene na državnoj razini. Nove su ikonografske teme preobrazile stare sadržaje, transformiravši ih u prostoru umjetnosti obilježenom načelima duhovnosti, nadnaravnosti, mistične ljepote. Svuda je zavladao novi duh kršćanske stvarnosti koja je prekrila sve slojeve poganskih tradicija.

Gotovo je uzbudljivo promatrati kako se u vješto koncipiranoj i suvereno potkrijepljenoj argumentaciji likovnost povezuje s društvenim kontekstom, kako iz njega proizlazi i kako ga preobražava.

←

Glava kolosalnog kipa (smatra se cara Konstantina Velikog), nakon 315., Rim, Palazzo dei Conservatori, FOTO R. Sansaini (DAI Rom, 57.998)

U toj dimenziji interpretacije kulture uz pomoć ikoničkih spoznaja Milinovićeve knjiga nadilazi puku ikonografsku analizu i tipološko razvrstavanje sadržaja ranokršćanske umjetnosti. Njezin je domet interpretacijski i sintezni. Ona kroz pojedinačne primjere gradi cjelovit mozaik likovne kulture ranoga kršćanstva, kulture na kojoj počivaju kasnija stoljeća zapadne duhovnosti, ćudoređa i poimanja umjetnosti.

Treba, naposljetku, istaknuti da se u ovoj knjizi ne radi o kompilaciji ili recikliranju općih znanja o toliko istraženom povijesnom razdoblju, već o pokušaju osobnoga znanstvenog otvaranja velike teme i razumijevanja onih sadržaja koji su za nju presudni. Racionalnim eksplikacijama s egzaktnim bilješkama, analizama usmjerenim na pojedinosti i njihovim povezivanjem u veće smislaone cjeline Milinović je prikazao čitavo razdoblje ranog kršćanstva s mijenama nepreglednog niza ideja i fenomena. Pritom je njegova osobita zasluga u integriranju brojnih spomenika s domaćeg tla u kontekst i ozračje presudnih kulturnih sastavnica ranog kršćanstva i kasne antike (primjerice mozaik s likom Orfeja iz Salone, sarkofag s prijelazom preko Crvenoga mora iz Splita, nadgrobni mozaik Tita Aurelija Aurelijana iz Salone itd.).

Na hrvatskom jeziku do sada još nije napisana knjiga ovakve znanstvene težine i raspona u kojoj bi bile obrađene i kvalitetno prikazane tolike važne sastavnice kulture ranoga kršćanstva bez koje su nezamislive vizualne umjetnosti kršćanske Europe. x

↑ Bjelokosni diptih konzula Areobinda, Konstantinopol, 506., Pariz, Musée de Cluny
FOTO T. Ollivier